

Így kezdődött III.

Folytatjuk észlelőink visszaemlékezéseit kezdeti változós lépéseikről. Sorozatunk előző két része a Meteor 2007/9. és 11. számában jelent meg.

Keszthelyi Sándor (Ksz)

Napokig kutattam, hogy mikor is és milyen objektummal kezdtem meg változóészleléseimet, de az idő vasfoga megrágott itt mindent. Az MCSE VCSSZ adatbankjában 1969. ápr. 8/9-iki 3,2^m-s α Her észlelésem az első, de annyi bizonyos, hogy nem akkor, hanem valamelyik év legelső napján végeztem első észleléseimet. De melyiken?

Sajnos a kezdő időszakom, az első egy-két év változós anyagai nem maradtak meg nekem. Amit láttam, azt felírtam, aztán a következő hó elején elküldtem, de nem őriztem meg adataimat. Az akkori adatgyűjtő Nagy Sándor volt (címe: Baja, Tóth Kálmán utcai Csillagvizsgáló), aki a pár hazai amatőr változócsillagos adatait egy kockás füzetbe beírta és időszakosan az AAVSO-nak is elküldte.

A pécsi Kossuth téri újságospavilonban megvásárolt legelső csillagászati folyóirat a Föld és Ég 1967/3. száma volt. Ebben a számban volt A Betelgeuse (α Orionis) minimuma című cikk. Aztán az 1967-es 4. számban volt a cefeida változók amatőr észlelése cikk, amelyben egy pici γ Cas észlelőterkép is lapult. Majd az 1968-as 4-es számban a γ Cassiopeiae – fellángolás előtt? című cikk borzolta fantáziámat. Tehát: α Ori és γ Cas!

A legelsőként megvett csillagászati évkönyv az 1968-as évre szóló, amely csak 1968 tavaszán került könyvesbolti forgalomba. Csillagterképem nem volt, viszont volt ebben az évkönyvben egy táblázat: A fényesebb csillagok katalógusa ($m < 3,55$). Vettem négy jókora DIPA (Diósgyőri Papírgyár) rajzlapot, összeragasztottam és egy 1 méter átmérőjű körbe egyenként elkezdtem felvin-

ni ezen csillagkatalógust. Körzövel, vonalzóval, szögmérővel, ceruzával, csőtollal lassan kialakult első csillagterképem. Minden csillaghoz magnitúdóérték is járult, és néhányánál kis v betű jelezte esetleges változó voltát. Hohó, hiszen én most már akármelyik csillag fényét tudom ellenőrizni, változását figyelni, hiszen a teljes égről van térképem és fényességértékeim!

Így 1968 végére a kellő érdeklődésem megvolt a változócsillag-megfigyelésre. Precízen, újévi fogadalomként (az új évben változókat fogok figyelni!), megvárva az új év beköszöntét mentem ki az ég alá. Vasason laktunk, ebben a Pécstől keletre eső, és a városhoz csatolt faluban. Az új év hajnalán beöltöztem (bélelt cipő, nagykabát, sál, kesztyű) és kimentem az udvarra. Felhőtlen, tiszta, hideg idő volt, szerintem mínusz 5–10 fok lehetett, havas volt a táj és iszonyúan világos volt, hiszen az égen ott sütött a telihold! Erre nem számítottam és így csupán az α Ori-t figyelhettem meg. Még ma is borzong a hátam, ahogy a <http://www.heavens-above.com/> honlapon beállítom 1969.01.01. 01. óráját. Látom a Taurusban a Holdat, szemben a téli csillagképek csillagait, keleten a kelő Jupitert és látom a vacogó 16 éves kamaszfiút, amint a holdfény és a hómező vakításában nézi az α Aur-t, α Ori-t, α és β Gem-et, és végre kimondja első fénybecslését: „az α Ori 0,3 mg”!

Többre nem is került sor, majd a következő este került szabadszem-végére a γ Cas: 2,4. Ezeket később számszámra észleltem. Aztán később, a magyar „amatörténelem” viharaiiban az α Ori és a γ Cas elsüllyedt, azaz észlelésre nem ajánlottá váltak. Megható viszont, hogy az AAVSO Light Curve Generator <http://www.aavso.org/data/lcg/> oldalon ma is megtalálható ez a két megfigyelési adatom (KSZ Keszthelyi, Sándor Hungary) 1969 januárjának legelső napjairól.

Piriti János (Pir)

Az én legrégebbi (dokumentált) észlelésem 1977. július 20-án készült, a P Cygni 4,6 magnitúdós volt aznap.

Akkoriban már két éve olvastam a Meteort, a változós fényességbecslés technikáját pedig A távcső világából sajtóítottam el, akkurátusan végigcsinálva a „Pickering-módszer” néven leírt tevékenységet (halványabb-fényesebb öh-t választani, különbségüket fokozatokra osztani, a2V4b-alakban megsaccolni, aztán zsebszámológéppel (fiatalabbaknak: nagy dolog volt ám az akkor...) interpolálni...

Változós tevékenységem beindításában döntő szerepe volt (kinek másnak?) Öreg Bajnoknak, nevezetesen az örökbecsű „Szabad szemmel megfigyelhető változócsillagok” című írásának az 1977/2., 3 sz. Meteorban. Ebben a maximumban fényes mirák, valamint cefeidák mellett többek között a P Cyg, α Cas, γ Cas, stb.-féle „konstans, leszerepelt, szaknyelven „Keszthelyi típusú” változók ragadták meg fantáziámat.

Az akkori Pleione-rovatvezető (bizonyos Mízsér Attila) levelében örömet fejezte ki első észleléseim fölött, megemlítve azt is, hogy „te vagy az egyetlen, aki reagált a Meteorban megjelent szabadszemes cikkre!”, majd hosszú évekig ellátott saját kezűleg másolt (!) térképekkel is.

Sokat segített Szentmártoni Béla, akitől megkaptam a teljes AAK-térképsorozatot, majd nem sokkal később szert tettem egy akkori viszonyok között jónak mondható 6 cm-es refraktorra. 1979-ben az NDK-ban járva beszereztem egy jénai Zeiss 7x50 Binoctem binoklit, ami sokáig fő műszeremnek számított, és ma is ezzel a kiváló kis műszerrel kezdem az észleléseket...

Most visszagondolva elég gyorsan elröpíent ez a harminc év...

Vizi Péter (Vzp)

Ha kinyitom az észlelőnaplót – aminek a borítójára a nevemen kívül az van írva, hogy „Tagsági igazolvány sz.: 7563”, (tudjátok, Csillagászat Baráti Köre), akkor az első

bejegyzés 1976.IV.4. Akkoriban azt a napot még a felszabadulás ünnepeként jegyezték... Az első célpontjaim: ST UMa, Y UMa, RY UMa, XY Lyr. Albireós változótérképek, gyakran kézzel átmásolva, Mihajlov-féle csillagatlasz (hmg 6,5) és Orha Zolitol kölcsönkapott 8x30-as MOM binokulár volt az akkori felszerelés, amivel nem is lógtam ki a sorból. De az észlelések időpontját már JD-ben jegyeztem fel, tizednap pontossággal! Valójában már korábban is voltak észleléseim, '74-től kezdve, de azokat talán a pomázi szakkör naplója őrzi, valahol az Univerzumban... Az AAK-os térképek, a Mihajlov is megvannak még, sőt, pár évvel ezelőtti komoly visszatérésemkor is még ezeket használtam. A 8x30-asal kb. 8 magnitúdóig voltam ütőképes, és hogy irigykedtem a nagyobb távcsövek tulajdonosaira, hogy ők láthatják az SS Cyg-et maximumban! Aztán most minimumban is látom, teleholdkor, vonuló cirruszok felett a budapesti fényburán át és április 4-ről se szól már az ének, de milyen vicces, megnéztem a neten az AAVSO-nál, az ST UMa most is épp 69!

Nagy Zoltán Antal (Nyz)

1988 februárjában éppen kollégista voltam a Kálvin térnél. Egyik este berontottam a tanulószobába, rácsaptam a villanykapcsolóra. Földbe gyökerezett lábakkal néztem, hogy a szomszéd szoba lakója lábát egy asztal alá szorítva, deréktől kifelé lóg az ablakban és a zenit binoklizza. Kérésére természetesen sűrű elnézések kíséretében lecsaptam a világitást, és kibuggyant a természetes kérdés:

– Te mit csinálsz itt?

– Nézem az R Cas-t. Az egy mira változó – jött a tömör válasz, és Fidusz ismét belemélyedt az éjszakába aprócska binokulárjával.

Ennyiben maradtunk, mignem egy csodaszép márciusi éjszakán eszembe jutott a különös figura. Átkopogtam Fiduszhoz és elkértem a binoklit. Azzal a feltétellel kaptam meg, hogy észlelni fogok. Gyorsan rajzolt is egy kis térképet, amin ott volt a szomszéd ház kéménye, egy jellegzetes csil-

lagív közepén egy megjelölt, és pár fényességértékekkel ellátott csillaggal. Hosszasan kíndóltam vele, de megszületett az első, talán nem meglepő észlelésem: R CrB 58. Ennek éppen 2008 márciusában lesz húsz éve.

Április elején Fidusz élelm tölt egy sokkarikás papírt, azzal, hogy ez egy észlelőlap, és ezt most ki kell tölteni, és beküldeni, mert „észlelések beküldése minden hónap 6. napjáig!”. Akkurátusan kitöltötte velem, hogy 154428a meg R CrB, meg 2447245,5 na és a bővös 58. Ezután meglátogattuk A rovatvezetőt. Hosszú másodperceken át méregette a Nagy Ember az észlelőlapon árválkodó 1/1-et. Hümmögött, miközben elgondolkozva dörzsölte az állát:

– Hát legyen, egye fene, belefér! – felkiáltással elvette egy vaskos dossziéba. Mázsás szikák gurultak le a szívemről. Örömmel konstatáltam, hogy Mizser Attila elfogadta az első észlelésemet! Innentől viharos sebességgel kezdtem észlelői pályafutásomat.

„Ki lettem szerkesztve” a Meteorba, és nagyon büszkén vettem tudomásul, hogy a rovatvezetői szeszély nyomán a NYZ névkódot kaptam. Olyan egy évig ez alapján következetesen Niz-nek hívtak, de egy téli ráktanyai hétvégén után mindenki átszokott a még fonetikusabb kiejtésre – innentől megváltoztathatatlanul Nyöző lettem mindenhol és mindenkinek. Morbid, de legtöbbször már a polgári nevemet sem ismerik.

Illés Elek (Ile)

Még 1982-ben, A távcső világa segítségével tettem meg az első „bátortalan” lépéseket, Argelander módszerével. Sajnos az akkori feljegyzéseket az idő folyama elmosta, de arra határozottan emlékszem, hogy a γ Cas volt az első „változó” az életemben. Ezt azóta is figyelgetem. Az igazi s az utókornak is fennmaradt fénybecslésre pedig 1984.08.27-én 20:10 UT-kor került sor, most is egy szabad szemes változót kaptam el, az α Her-t. De ekkor már „jó kezekben” voltam. Keszthelyi Sándor vezette kezdő lépéseimet, tanácsokkal s maga rajzolta térképekkel. Közben megismerkedtem a különböző típusokkal is.

Hamar kialakult saját „programom”, mely könnyű szabadszemes és binoklis változók-ból állt, mert akkor még nem volt „igazi csillagász távcsövem”. Emlékszem, akkoriban az első észleléseket papírra (kockás papírra) írogattam, a JD-t külön számolgattam, majd táblázatból olvastam ki a megfelelő értéket, aztán már igazi űrlapokat küldtem be, nagyon sokáig.

Akkoriban Mizser Attila gyűjtötte az észleléseket, és küldte tovább első fedésiváltozó-megfigyeléseimet Juhász Tibornak, s tulajdonképpen így léptem kapcsolatba az Algollal s az Albireóval is. Egy „kis csillagász” számára meghatározóak ezek a kezdeti élmények, de sok minden másért is szívesen emlékszem az első fénybecslés(ek)re s azokra az emberekre, akik akkoriban terelgettek.

Az élet úgy hozta, hogy változós pályafutásom egy időre szünetelt, s a visszatérés kicsit dőcögös volt, ám 2002-től mondható, hogy rendszeresen becsülöm az ég váltakozó fényű csillagait, még az olyan „egyszerűeket” is, mint az elején: γ Cas, α Her, δ^2 Lyr, EG And, BU Tau, ρ Cas és a többiek.

Kovács István (Kvi)

Az én észlelőnaplomban α legelső dátum 1981. július 17., és a legelső változó az R CrB volt, 61-nél. Ez egy építőtábor volt, és külön engedéllyel takarodó után lehettem kint a csillagos ég alatt. Persze be nem küldött változóészlelésem már volt korábban is, hiszen az 1979-ben az Urániában indult Torma-szakkörben kötelezően mindenféle észlelési területet ki kellett próbálnunk, így a változók megfigyelését is. Emellett persze ugyanezkor alakult meg a PVH, és ennek ürügyén Mzs folyton noszogott minket kezdőket, hogy nézzünk változókat...

Sokkal viccesebb azonban az első (és utolsó) változóészlelés-hamisításom (hamisításunk) története. 1980-ban volt (ha jól emlékszem) Szegeden országos szakköri vetélkedő, aminek keretében az U Cep fedési minimumát kellett volna hajnalban megfigyelni. A kérdéses időpontban azonban már legalább két napja nem aludtunk, és

nem sok kedvünk volt távcsőbe nézni, ezért a rivális debreceni csapattal együttműködve rögtönöztünk egy fedési görbét (A távcső világa alapján), és a zsűri bevette a dolgot.

Molnár Péter (Mpt)

Csillagászat iránti érdeklődésem úgy 10 évesen keletkezett, egy édesapámtól kapott könyv következtében (Menzel: Csillagászat). Az általános iskola időszakában a Marczibányi Téri Művelődési Központban heti rendszerességgel tartott csillagász szakkört látogattam, illetve az egytagú lencsék színpompás képkalkotásával ismerkedtem, az Astro Cabinet készlet tulajdonosaként. Az ebből készített távcsővel próbáltam a Messier-katalógus tételeit obszerválni, természetesen igen csekély sikerrel. Középiszokolásként néha az Urániában és a Polarisban is felbukkan-tam, 87–89 környékén részt vettem néhány ráktanyai nyári-téli táboron. Ha igaz, Fidusz volt az, aki először mutatott változókat – bár pironkodva bevallom, akkoriban nemigen fogott meg a dolog, a Hold, a Nap és a bolygók jobban lekötötték a figyelmemet. Ezen táborokra szereztem be a sokáig használt fémszeremet, egy 10x50-es Tento binoklit. Egy hosszabb, karosszék-csillagásként tengetett szünet után (amikor főképp egyetem-mel, nősüléssel, és gyerekekkel foglalkoztam, csak viszonylag ritkán és különleges jelenségek alkalmával jutottam ki az ég alá), végülis a kertes házba költözésünk révén kerülhettem szorosabb és rendszeresebb kapcsolatba az éggel. Megépítettem az első komoly távcsővemet (170/1220), és 2003 nyarán betoppantam részint virtuálisan a Mira-listára, részint fizikai valómban a Polarisba, azzal, hogy „segítetek, változókat szeretnék észlelni!”. Mindenhonnan azonnal és sok-sok segítséget kaptam: Mzs-től például a teljes letölthető AAVSO-térképkészletet egy CD-n, a listán, majd pedig magánlevélben rengeteg tanácsot és útmutatást, elsősorban még Ksl-től és Kvi-től. Így hát azóta (majd-nem) minden derült estén néhány órát kint töltök a kertben, és a szép lassan kialakult listámon levő változókat észlelem.

Ricza Róbert (Ric)

Én 1995 végén kerültem közelebbi kapcsolatba a csillagászattal, addig csak szimp-lán érdekelt a téma, de sok mindent nem tudtam az égi dolgokról. Első körben az aktuális csillagászati évkönyvet szereztem be, ami nem kis utánajárást igényelt akkoriban. Persze mint minden újoncnak, nekem is hatalmas volt a lelkesedésem, hisz egy csodálatos világba csöppentem hirtelen. Már a lelegején megfogott a változós téma, majd miután megrendeltem a térképeket, a változócsillag katalógus utolsó lapjain olvasható észlelési útmutató alapján észlelgetni kezdtem (az első észlelésem az R Ser-ről született egyébként). Mivel már akkor is megvolt a 20x60-as Tentóm, ezt a területét az amatőr palettának elég jó hatásfokkal tudtam művelni. Persze nem csak a mennyiség számított, hanem a változások felismerése, ami külön nagyszerű élményt jelentett (és jelent a mai napig). Kezdetben a csillagok közötti eligazodás okozta a legnagyobb gondot, de rendszeres észlelés után már ebben is nagy rutint lehet szerezni.

Megszülettek hát első észleléseim, melyeket beküldtem a rovatához. Gondoltam, a kutyát se fogja érdekelni, de mégis benne lesz a nagy egészben, és ez nekem elég volt. Aztán egyik nap kaptam egy levelet a rovatvezetőtől, Kiss Lászlótól:

„Kedves Róbert! Először is elnézést szeretnék kérni, hogy ekkora késéssel küldöm a térképeket, de sajnos az utóbbi néhány hétben nagyon elfoglalt voltam. Mivel eddig még nem találkoztam az észleléseiddel, feltételezem, hogy még kimaradtál a jóból! Érdekelne, hogy milyen távcsővel rendelkezel, mi minden érdekel az égen. Ez egy rovatvezető tipikus érdeklődése, mert azt hiszem, az amatőrökkel való kapcsolattartás az egyik legfontosabb feladata egy rovatvezetőnek. Örülnék, ha írnál magadról, műszeredről, az észlelőhelyedről és úgy általában.”

Egy-két észlelés után ilyen levelet kapni egy kezdőnek, aki épp hogy belépett az amatőr közegbe, felér egy fénysebességű lökessel!